

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ФЕНОМЕНА ТВОРЧОСТІ
В НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЯХ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ШКІЛ ХХ СТОЛІТТЯ**

Стаття присвячена дослідженню теоретичних основ поняття творчості в наукових концепціях культурологічних шкіл ХХ століття. Проаналізовано трансформацію теоретичних основ поняття творчості в інтерпретації представників італійської, англійської, американської, російської культурологічних шкіл. Розглядається інтерпретація феномена творчості у контексті філогенетичного підходу.

Ключові слова: *творчість, творча здатність, творче мислення, філогенетичний підхід, творчий процес.*

Аналіз праць, присвячених вивченню проблематики дослідження теоретичних основ поняття творчості, свідчить про те, що це питання є суперечливим і неоднозначним. Тому актуальність даної статті полягає в аналітичному дослідженні теоретичних основ поняття творчості у наукових концепціях культурологічних шкіл ХХ століття.

Проблематика дослідження феномена творчості неодноразово поставала в світовій культурологічній думці. Варто хоча б згадати таких вчених, як Г. Айзенк, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Д. Лаверт, Д. Тейлор, Л. Термен, Р. Стернберг, Р. Уайсберг та інші.

Метою даної статті є дослідження трансформації теоретичних основ поняття творчості у наукових концепціях культурологічних шкіл ХХ століття.

Проблематика дослідження теоретичних основ поняття творчості у наукових концепціях культурологічних шкіл ХХ століття у даному ракурсі в літературі не розглядалась, але, звичайно, сам ракурс міг бути знайденим тільки у зв'язку з розглядом відповідних праць культурологів ХХ століття.

У наукових концепціях культурологічних шкіл ХХ століття поняття творчості трактується у контексті трансляції нової креативної форми і її відповідності культурному коду певної доби. Культурна діяльність постійно перебуває у творчому стані. Творчий досвід пов'язаний з ситуацією виникнення сингулярних відповідностей, у яких реалізується максимальне творче світосприйняття. Сутність культурної діяльності полягає в просторі діалогу і постійно змінюється. Як зауважує М. Бубер, культурна діяльність у просторі діалогу набуває нового творчого характеру.

У процесі аналізу даної проблематики поняття творчості поступово набуває нових значень. Якщо до ХІХ сторіччя іманентність свідомості трактувалась у контексті раціонального підходу, то З. Фрейд і К. Юнг представили нову трактовку іманентності свідомості у контексті ірраціональності. У ХХ ст. ці ідеї набувають особливої актуальності і завдяки їм відбувається розкриття особливої специфіки соціокультурної природи свідомості.

У концепції неоміфологізму творчість заперечує будь-які раціоналістичні установки. Особливо це відображається в концепції "життєвого світу". Варіанти трактування концепції "життєвого світу" представлені в працях Е. Гусерля, Ю. Хабермаса. В концепції "життєвого світу" творчість – це процес свідомого і несвідомого виконання культурних норм і їх відповідних символічних інтерпретацій.

Відповідні аспекти модифікації теоретичних основ поняття творчості аналізує італійський культуролог, професор туринського університету Н. Аббаньяно (1901-1990). Мислитель зауважує, що розвиток творчої діяльності відбувається лише за умов наявності вибору і свободи, які виступають основою для реалізації трансцендентальних можливостей людини.

Представник американської культурологічної школи Н. Вінер, автор теорії штучного інтелекту, наголошує, що специфіка творчості найбільше розкривається у контексті культурної і комунікативної парадигми.

Г. Уоллес у праці "The Art of Thought" зазначає, що Ф. Джаксон і С. Мессік пропонують концептуальну схему, яка відображає критерії для оцінки результату творчості. Також у цій концептуальній схемі присутні чотири характеристики продуктів творчості – співвідношення, незвичайність, трансформація, а також конденсація. Створення продуктів творчої діяльності з такими характеристиками припускає, що процес творчості відбувається у певному релевантному когнітивному стилі. Інтуїтивне світосприйняття у процесі творчості сприяє тому, що поява творчого продукту більше залежить не від нових знань, а від нових суспільних поглядів. Трансформаційні можливості творчості сприяють здатності бачити речі такими якими вони є, незалежно від їх символічної репрезентації. Останній критерій, тобто конденсація, яка у трактуванні Ф. Джаксона "творче досягнення", має здатність до стійкості у часі і завдяки конденсації творчість людини кожного разу набуває аспекту новизни.

Теоретичні основи поняття творчості дуже різноманітні. Г. Уоллес, вивчаючи теоретичні основи поняття творчості, пропонує концепцію "творчого процесу", тобто творчість – це процес, який має

різноманітні стадії і рівні. Г. Уоллес виділяє чотири стадії творчого процесу: підготовка, інкубація, осяяння, перевірка.

Творча креативність у процесі творчої діяльності є самостійним фактором і існує незалежно від інтелекту. Представником цієї теорії є американський культуролог, автор моделі структури інтелекту, професор університету Небраскі Дж. Гілфорд. Особливо слід зазначити, якщо Дж. Гілфорд вивчав креативність у контексті заданості, Є. Торренс, професор університету Джорджії, вивчав здатність до творчості незалежно від генетики, а залежно від тієї культури, в якій виховується майбутній суб'єкт творчості [9, 42].

Професор лондонського університету, автор факторної теорії особистості і творець популярного тесту інтелекту Г. Айзенк і Р. Стернберг – професор Оклахомського університету, вивчають творчість як форму співвідношення рівнів розвитку інтелекту. Теорія інвестування, одна з останніх теорій креативності, яка була розроблена американським культурологом Р. Стернбергом, представляє трактовку творчої здатності у процесі творчої діяльності в аспекті "розумного ризику". Тобто здатність суб'єкта у процесі творчої діяльності йти на розумний ризик, тобто протистояти думці суспільства. Р. Стернберг вважає інтелектуальну обдарованість необхідною якістю творчої активності особистості.

Аналізуючи проблематику теоретичних основ поняття творчості, необхідно звернути увагу на дослідження відомого російського вченого О. Лосєва, який розглядав онтологічну концепцію творчості в контексті античних культурних традицій і трактував творчість як образну, але реальну категорію буття.

Слід зазначити, що багато уваги дослідженню даної проблематики у своїй своєрідній концепції культурогенезу приділяє відомий російський культуролог, професор Московського гуманітарного університету А. Флієр [6]. Вчений акцентує увагу на безпосередньому розрізненні між інноваційною і творчою діяльністю. Творчість – це продукт образної інтерпретації окремих різноманітних фрагментів соціального досвіду. Інновації (тобто відкриття) створюються завдяки адаптивним потребам соціуму. "Творчий процес у культурі відповідного періоду в історії залежить від соціального замовлення на новацію" [3, 142].

Комунікаційні системи є основним засобом для передачі колективного знання і досвіду. Одним з аспектів розвитку творчості є накопичення культурних результатів, які фіксуються матеріально і ідеально. Культурна пам'ять людства, яка є умовою для входження особистості у "поле значень та змістів", виступає основною умовою для розвитку творчості [3, 142].

Російські вчені С. Рубінштейн, Г. Батищев і О. Брушлинський трактують поняття творчості в контексті комунікативної парадигми. Критерієм творчості в контексті цієї парадигми виступає оригінальність і новизна. "Творчою є будь-яка діяльність, що створює щось нове, оригінальне, що входить не тільки в історію будь-якого творця, а й в історію розвитку науки, мистецтва" [5, 587]. Теоретичні основи поняття творчості в контексті комунікативної парадигми вивчав О. Брушлинський. Творча діяльність у контексті комунікативної парадигми дослідження – це відкриття нового, але не у світі предметів, а у світі етичних змістів його існування.

Категорія міжсуб'єктності дуже тісно пов'язана з категорією тривалості і свідчить про комунікативну природу творчості. У праці "Діалектичний характер творчого відношення людини до світу" Г. Батищев запропонував концепцію комунікативної природи творчості. Вчений вважав, що творчість потребує специфічної організації суб'єкта. Коли суб'єкт опиняється в проблемній ситуації, то саме ця ситуація створює для суб'єкта умови креативності, тобто суб'єкт опиняється на перехресті різних традицій. Потім ці традиції синтезуються в нове ціле і точка зору суб'єкта приймає комунікативний характер, а його творча діяльність розглядається у ракурсі поля предметності. Комунікативний аспект творчості дозволяє суб'єкту діяти у різноманітних напрямках, тобто самовизначатись у динаміці культурного простору. Завдяки комунікативному аспекту творчої діяльності суб'єкт бачить всю конфігурацію зв'язків у світі і завдяки цьому він розуміє істину буття. Поліфонічна логіка творчої діяльності потребує і особливого стану суб'єкта. Г. Батищев зазначав, що творчість отримує аксіологічний потенціал тільки у перехресті комунікацій, тобто різноманітних, онтологічних ліній. Концепція міжсуб'єктності творчої діяльності розкривається завдяки взаємозалежності оригінального з універсальним. Ідея Г. Батищева дозволяє бачити природу глибинного людського спілкування. Творчість має загальнокультурний характер, тому що у цьому процесі взаємодіють етичні і культурні аспекти універсального спілкування.

Російські культурологи Л. Столяренко, Є. Ільєнков трактують творчість як активну, самостійну діяльність суб'єкта, яка націлена не тільки на створення нового об'єкта творчості для суспільства, а й на самого суб'єкта. Також це активна самостійна діяльність характеризується напругою усіх духовних сил суб'єкта.

О. Газман, Л. Куліков, Л. Новікова визначають творчість як форму пізнання навколишнього світу, а також як засіб самовираження. Крім того, вони вважають, що творчість є формою засвоєння соціального досвіду, який сприяє пізнанню навколишнього світу. Процес розвитку творчості є феноменом актуалізації внутрішнього потенціалу суб'єкта. "Творчість є продуктивною діяльністю з оновлення буття в культурі" [3, 142].

Багато уваги дослідженню теоретичних основ творчості приділяв В. Руднев, який зазначає, що у галузевих дослідженнях у сучасному динамічному культурному просторі більше уваги приділяється ви-

вченню проблематики унікальності і оригінальності кожного творчого акту. Весь процес творчої діяльності неможливо віднести до відповідних інваріантних основ і загальних раціональних закономірностей.

Досліджуючи проблематику теоретичних основ творчості, неможливо не зупинитися на інтерпретації феномена творчості у контексті філогенетичного підходу.

Сучасний російський культуролог Л. Редін, який багато років досліджує проблематику питань творчості саме у контексті філогенетичного підходу, зазначає, що творчість характеризується пріоритетом гуманістичного і трансперсонального підходів. Це визначається в концепції "New age", в якій творчість сприяє інтеграції духовності у повсякденне життя. Основою творчості є акт трансценденції, тобто подолання детермінованого традиційними схемами буття. Понятійний апарат творчості у контексті філогенетичного підходу включає в себе такі категорії, як "космічна свідомість", "універсальне розум", "розум", "підсвідомість", "надсвідомість", "особистий досвід".

Отже, у висновку варто зазначити, що у даній статті було розглянуто відповідні аспекти проблематики дослідження теоретичних основ поняття творчості у наукових концепціях культурологічних шкіл ХХ століття. Проаналізовано трансформацію теоретичних основ поняття творчості в окремих наукових концепціях представників італійської, англійської, американської, російської культурологічних шкіл.

Актуальним наприкінці ХХ ст. є звернення до міфотворчості, в якій беруть свої джерела перші теоретичні основи поняття творчості. Природа творчості пов'язана з прийняттям креативних процесів космогенезу. Творчість націлена на знаходження універсального засобу вирішення завдань у будь-якій сфері. Творчість розглядається як безперервне створення нового, як сутність буття, яке створюється на противагу суб'єктивній реальності конструювання. "Саме у процесі творчості відбувається саморозвиток і самореалізація особистості" [3, 142].

Творчість – це кульмінація, яка досягається у процесі взаємозалежності більш ніж ста двадцяти окремих якостей (Дж. Гілфорд). Слід зазначити, що ця взаємодія відбувається за допомогою різноманітних засобів. У контексті філогенетичного підходу творчість визначається як діяльність неповторна, оригінальна і якісно нова. Також творчість є відповідною якістю, яка створює умови для пошуку найвищих реальностей та єдності з ними. "Сутність творчості полягає у співтворчості, у сукупній діяльності людей з оновлення життя, у розумінні відповідальності перед всезагальним, у самовіддачі особистості" [3, 142].

Література

1. Губман Б. Л. Западная философия культуры XX века / Б. Л. Губман. – Тверь: Изд-во ЛЕАН, 1997. – 288 с.
2. Культурология XX век: энциклопедия: в 2 т. [Электронный ресурс] / главный редактор и составитель С. Я. Левит. – СПб.: Университетская книга, 1998. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/book/levit01/nxt061.htm>.
3. Культурология: конспект лекций / Г. В. Драч [и др.]; отв. ред. Г. В. Драч. – Изд. 6-е. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 154, [1] с.
4. Редин Л. В. Формирование и развитие творческой личности как основа инноваций в профессиональной деятельности / Л.В. Редин // Инновационные процессы в профессиональной деятельности. – Казань: РИЦ "Школа"2008. – С. 36–82.
5. Рубинштейн С.Л. Принцип творческой самодеятельности / С.Л. Рубинштейн // Ученые записки высшей школы г. Одессы. – Т.11. – Одесса, 1922. – 587с.
6. Флиер А. Я. Культурология для культурологов: учебное пособие для магистров, аспирантов и соискателей, а также преподавателей культурологии / А. Я. Флиер. – М.: Академический проект, 2000. – 496 с.
7. Bohm D. On creativity / D. Bohm. – Taylor & Francis, – 1998. – 267 p.
8. Herbert A. The pedagogy of creativity / A. Herbert. – Taylor & Francis, –2010. – 160 p.
9. Torrance E. Why Fly? A philosophy of creativity / E. Paul Torrance. – Greenwood publishing group, 1995. – 402 p.

References

1. Gubman B. L. Zapadnaya filosofiya kultury XX veka / B. L. Gubman. – Tver: Izd-vo LEAN, 1997. – 288 s.
2. Kulturologiya XX vek: entsiklopediya: v 2 t. [Elektronnyy resurs] / glavnyy redaktor i sostavitel S. Ya. Levit. – SPb.: Universitetskaya kniga, 1998. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/book/levit01/nxt061.htm>.
3. Kulturologiya: konspekt lektsiy / G. V. Drach [i dr.]; отв. red. G. V. Drach. – Izd. 6-e. – Rostov-na-Donu: Feniks, 2008. – 154, [1] s.
4. Redin L. V. Formirovaniye i razvitiye tvorcheskoy lichnosti kak osnova innovatsiy v professionalnoy deyatel'nosti / L.V. Redin // Innovatsionnyye protsessy v professionalnoy deyatel'nosti. – Kazan: RITs "Shkola"2008. – S. 36–82.
5. Rubinshteyn S.L. Printsip tvorcheskoy samodeyatelnosti / S.L. Rubinshteyn // Uchenyye zapiski vysshey shkoly g. Odessy. – T.11. – Odessa, 1922. – 587s.
6. Fliyer A. Ya. Kulturologiya dlya kulturologov: uchebnoye posobiye dlya magistrrov, aspirantov i soiskateley, a takzhe prepodavateley kulturologii / A. Ya. Fliyer. – M.: Akademicheskii proyekt, 2000. – 496 s.
7. Bohm D. On creativity / D. Bohm. – Taylor & Francis, – 1998. – 267 p.
8. Herbert A. The pedagogy of creativity / A. Herbert. – Taylor & Francis, –2010. – 160 p.
9. Torrance E. Why Fly? A philosophy of creativity / E. Paul Torrance. – Greenwood publishing group, 1995. – 402 p.

Чумаченко Е. П. Исследования теоретических основ феномена творчества в научных концепциях культурологических школ XX века

Статья посвящена исследованию теоретических основ понятия творчества в научных концепциях культурологических школ XX века. Проанализирована трансформация теоретических основ понятия творчества в интерпретации представителей итальянской, английской, американской, российской культурологических школ. Рассматривается интерпретация феномена творчества в контексте филогенетического подхода.

Ключевые слова: творчество, творческая способность, творческое мышление, филогенетический подход, творческий процесс.

Chumatchenko H. The issue the theoretical foundations of the concept of creativity in scientific concept culturological schools twentieth century

The article investigates the theoretical foundations of the concept of creativity in scientific concepts of cultural schools of the twentieth century. Author analyses of the transformation of the theoretical foundations of the concept of creativity in interpreting the representatives of Italian, British, American, Russian cultural school. We consider the interpretation of the phenomenon of creativity in the context of the phylogenetic approach.

Works that are devoted to the study of problems of theoretical foundations based on the concept of creative activity suggests that the issue is complex. Many authors focus on the study of various concepts and terms that define the phenomenon of creativity. In the literature we find many different concepts which consider them as creative ability, creative process, creative thinking, ability, talent and intelligence.

The relevance of this paper is an analytical study of the theoretical foundations of the concept of creativity in scientific concepts of culturological schools of the twentieth century.

Many American, British, Italian, Russian and Ukrainian scientists examined the problems of transformation, the theoretical foundations of the concept of creativity in scientific concepts of culturological schools of the twentieth century. The scientists consider the concept of creativity in the context of new creative forms. This new form of creative must be matched cultural code of certain age.

The questions of investigation of theoretical foundations of the concept of creativity in scientific concepts of culturological schools of the twentieth century in the scientific literature were not considered, but the author tries to explore the transformation of the theoretical foundations of the concept of creativity on the base of an analysis of relevant literature.

In the first group of investigation of the theoretical foundations of the concept of creativity in scientific concepts of culturological schools of the twentieth century the author considers the work of scientists who explore the nature of cultural activities. These scientists believe that the nature of cultural activities is creative and cultural activities constantly in a creative state. They also point out that creative experience associated with the occurrence of singular correspondences. These representations realize maximum creative ideology.

Russian scientists point out that the essence of cultural activities is the space of dialogue and constantly changing. Famous cultural scientist M. Buber says that a cultural activity in the space of dialogue takes on a new creative nature.

The famous Russian scientist A. Losev paid much attention to the study of the subject of creativity. Scientist examined the ontological concept creativity in the context of ancient cultural traditions.

N. Wiener is representative of the American culturological school, which created artificial intelligence theory, says that specific of creative is in the context of cultural and communicative paradigm.

M. Ferson analyses modification of the theoretical foundations of the concept of creativity based on creativity of created objects. A scientist analyzes the main characteristics of the creative product. He examines the concept of quantity, quality and others.

F. Jackson considers a scheme that reflects the criteria for assessing creativity. This conceptual scheme has four characteristics of creative products. These characteristics are the ratio, unusual, transformation, condensation. Intuitive perception of the world in the process of creativity helps to create the new creative product, which does not depend on new knowledge but depends on new social attitudes. Features of creativity create conditions for seeing things such as they are regardless of their symbolic interpretation.

F. Jackson says that condensation is a creative achievement. The creative ability has achievement to stability in time. Thanks to condensation of human creativity becomes aspect of novelty.

Theoretical foundation of the concept of creativity is diverse. G. Wallace pays much attention to the study of this issue and proposes the concept of the creative process. The scientist says that creativity is a process that has various stages and levels. G. Wallace identifies four stages of the creative process. He says that these stages are preparation, incubation, illumination and verification. Creativity is an independent factor and it isn't depends on intelligence. Famous American culturological scientist, the author of models of the structure of intelligence, professor of the University of Nebraska, J. Guilford is a representative of this theory. J. Guilford explores creativity in the context of preconception and E. Torrance, professor of the University of Georgia, says that creativity exists regardless of genetics.

In the twentieth century creative is a way of finding a universal tool for solving problems in any creative field. Creativity is the continuous creation of new object. J. Guilford says that creativity is the culmination of which is achieved by the interaction of one hundred and twenty individual qualities. The scientist says that this interaction occurs with different means. In the context of phylogenetic approach creative is unique, original quality.

Key words: creativity, creative ability, creative thinking, phylogenetic approach, creative process.